

Araştırma Makalesi

Eğitimden Emek Piyasasına Mühendislik Alanında Ayrımcı Söylemlerin Yeniden Üretimi ve Cinsiyet Temelli Mesleki Ayrışma

Derya KESKİN¹

ORCID: 0000-0002-0547-0285

Öz

Kadınların “zayıf, kırılgan ve duygusal”, erkeklerin ise “güçlü, dayanıklı ve rasyonel” olarak tanımlandığı toplumsal cinsiyet kabulleri, emek piyasasında kadınların ikincil konumunu beslemektedir. Bu kabuller, kadınların işgücüne ve istihdama katılımını olumsuz yönde etkileyerek toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Mühendislik alanı, özellikle makine, bilgisayar ve inşaat gibi teknik dallar, bu söylemlerin en görünür olduğu meslek grupları arasındadır. Genç kadınlar, üniversitelerin mühendislik bölümlerine erkeklerle eşit başarıyla girmelerine ve kimi zaman daha yüksek notlarla mezun olmalarına rağmen, iş yaşamında bu başarılarının karşılığını görememektedir. Kadın mühendisler ya masa başı ve düşük statülü görevleri kabul etmekte ya meslek dışına yönelmekte ya da tamamen ev içine çekilerek geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini benimsemektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de giderek otoriterleşen rejime paralel olarak yükselen ve toplumsal cinsiyet eşitliğini yok sayan siyasi söylem örüntülerini değerlendirmek ve bunların emek piyasası, kadın istihdamı ve mühendislik alanlarındaki ayrımcı yansımalarına dikkat çekmektir. Bu bağlamda, çeşitli sosyal ilişkiler, etkileşimler ve metinlerle iletilen ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretimine katkıda bulunan cinsiyetçi mesajları açığa çıkarmak için eleştirel söylem analizi yöntemine başvurulmaktadır.

Anahtar kelimeler: mühendislik ve toplumsal cinsiyet, cinsiyet temelli mesleki ayrışma, toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumsal cinsiyet adaleti, ayrımcı söylem

1. Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi S.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ddkeskin@yahoo.com

Reproduction of Discriminatory Discourses in Engineering from Education to Labor Market and Gender-Based Occupational Segregation

Abstract

There is a mutually reinforcing relationship between gendered assumptions, such as women being fragile and emotional and men being rational and strong, and the subordinate position of women in the labor market. These discourses limit women's labor force participation in engineering, especially in highly technical fields like mechanical and computer engineering. Even though many women enter and graduate from engineering programs with high success, their labor market outcomes often fail to reflect this performance. Women engineers tend to be pushed into low-status desk roles, exit the profession altogether, or leave the labor market and return to traditional domestic roles. This study aims, first, to evaluate the political discourses that ignore gender equality in parallel with the increasingly authoritarian regime in Turkey. Second, it draws attention to the discriminatory reflections of these discourses in the labor market, women's employment and engineering fields. The study uses critical discourse analysis to reveal sexist messages conveyed through various social relations, interactions and texts that contribute to the reproduction of gender inequality.

Keywords: engineering and gender, gender-based occupational segregation, gender equality, gender justice, discriminatory discourse

Giriş

Türkiye'nin modernleşme ve ulus inşa sürecinde temel haklar ve kadın-erkek eşitliği bağlamında kadınlar için önemli kazanımlar sağlanmıştır. Bu kazanımların en önemli yansımalarında biri de genelde eğitim, özelde ise kız çocuklarının eğitimi konusunda olmuştur. Modern eğitim, kız çocuklarına ve genç kızlara gelecekte bir mesleklerinin ve işlerinin olabileceği ve kendi ayaklarının üzerinde durabilecekleri umudunu vermiştir. Ancak, cinsiyet eşitliği vaat eden modernleşme söyleminin yarattığı umutlarla büyüyen kız çocukları, yaşamlarının ileri evrelerinde hayal kırıklığı yaşayan kadınlara dönüşebilmektedir. Bu hayal kırıklığını, erkeklerin hakim olduğu alanlara girme cesareti gösteren kadınlar daha yoğun bir biçimde yaşamaktadır. Türkiye'de kadınların istihdama katılımı görece artmış olsa da bu artış önemli ölçüde kayıt dışı çalışma ve sürekliliği olmayan, kısmi zamanlı işlerle olmuştur. 2024 yıl sonu itibarıyla, kadınların kayıt dışı çalışma oranı %32,4 iken yarı zamanlı çalışma oranı %20'ye yakındır (EMAR, 2025). Bunun yanında, istihdama katılan kadınlar toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünden kaynaklanan hane içi sorumlulukları üstlenmeye devam etmekte, böylece "çifte vardiya" ile iş yükleri daha da artmaktadır. Yüksek eğitimli kadınlar özelinde ise, işlerinde yükselme, erkeklerin egemen olduğu prestijli işlere yönel-

me gibi olanakları kısıtlayan görünmez engeller “cam tavanlar” ve “cam duvarlar” şeklinde varlığını sürdürmektedir. Phillips’in (2018a) ileri sürdüğü üzere, gerçekte modern toplumun yükselişi ile birlikte toplumsal cinsiyet farklılıklarının ortadan kalkmasından ziyade yeni formlarla güçlendiği görülmektedir. Bu bağlamda, ülkeler arasında oransal farklılıklar olmakla birlikte, kadınlar hala, bir yandan prestij ve gelirleri daha düşük işlere yönelirken öte yandan da aynı işi yaptıkları halde erkeklerden daha düşük ücret almaya devam etmektedir.

Haklar düzeyinde eşitlik, ya da cinsiyet eşitliğinin ekonomik alanın dışında, sadece bir hak düzeyinde kalması ekonomik alanda yerleşik ve sürekli yeniden üretilen eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yetmemektedir. Phillips’in (2018b: 19) dikkat çektiği üzere, “‘İnsan ve yurttaş hakları’ yalnızca sürekli dışlamalarla ve maddi eşitsizlikteki benzeri görülmemiş artışlarla uyumlu olmakla kalmadı, aynı zamanda hukuki hakları ekonomik haklardan ayırarak birçok yönden bu eşitsizliği aktif olarak güvence altına aldı.” Başka bir deyişle, kadınların yaşamına yansımayan eşitlik söylemi resmi ya da şekli eşitlik düzeyinde kalmakta ve kadınların koşullarını fiilen dönüştürmemektedir. Kadınların emek piyasasındaki konumları da bu durumu yansıtmaktadır.

Türkiye’de kadınların işgücüne ve istihdama katılım düzeyleri de bunun göstergeleridir. Türkiye, kadınların işgücüne ve istihdama katılımında OECD ülkeleri arasında sonuncudur. Aralık 2024 itibarıyla Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı %36,6 ile, %67,1 olan OECD ortalamasının 30,5 puan altındadır. Daha çarpıcı bir fark ise işgücüne katılım oranları cinsiyet itibarıyla karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır. OECD ortalamasında erkeklerin işgücüne katılım oranı (%81.0) ile kadınların işgücüne katılım oranı (%67,1) arasındaki fark 13,9 puan iken aynı oranlar Türkiye’de sırasıyla %71,9 ve %36,6’dır ve aradaki fark 35,3 puandır. İşsizlik oranlarında ise OECD ortalaması erkeklerde %4,8, kadınlarda %5,1 iken, Türkiye’de aynı oranlar erkeklerde %6,9, kadınlarda ise %11,4’tür. (OECD, 2025; TÜİK, 2025).

Kadın ve erkeklerin hane içindeki işleri üstlenme düzeylerini araştıran çalışmalar da yukarıdaki verileri desteklemektedir. TÜİK’in verilerine dayanan toplumsal cinsiyet istatistiklerine göre, hanehalkı ve aile bakım işlerinde kişi başı ortalama faaliyet süresi kadınlarda 4 saat 35 dakika iken erkeklerde 53 dakikadır. Bu, çalışan kadınların hane halkı ve ev bakımı için çalışan erkeklerden ortalama olarak 4 kattan daha fazla zaman harcadıkları anlamına gelmektedir. Hanedeki işlere ayrıntılı bakıldığında ise, kadınlar yemek yapmayı %85,4, çamaşır yıkamayı %85,6 oranında üstlenirken, bu oran çocuk bakımında %94,4’e yükselmektedir (UN Women, 2023). Çalışan kadınlar hem eşlerinden hem de emek piyasasında yer almayan kadınlardan daha çok çalışmakta, evlilik erkeklerin karşılıksız çalışma zamanını azaltırken kadınlarınkini arttırmakta, çocuk sayısı arttıkça kadınların ücretli çalışma saati azalmakta ve karşılıksız çalışması artmaktadır (Memiş vd., 2012). Tüm bunlar kadınların iş gücüne katılımı ve istihdamında önemli engeller oluşturarak toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin devamını sağlamak-

tadır. Sosyal devletin gereği olan kurumsallaşmış çocuk bakımı, hasta bakımı ve yaşlı bakımı gibi hizmetlerin yokluğunda çalışan kadınların ve istihdam dışında kalan kadınların karşılığı ödenmemiş emeği devleti sübvansetmektedir.

Öte yandan, kadınların işgücüne katılımı tüm dünyada -farklı düzeylerde olsa da- artmasına rağmen cinsiyete göre mesleki ayrışma emek piyasalarının en belirgin ve yaygın özelliklerinden biri olmaya devam etmektedir (Pan, 2015). Kadınların “zayıf, kırılgan ve duygusal”; erkeklerin ise “güçlü, dayanıklı ve rasyonel” olarak tanımlandığı toplumsal cinsiyet kabulleri, kadınların kariyer ve iş olanaklarını sınırlayarak emek piyasasındaki ikincil konumlarını beslemekte ve cinsler arasındaki eşitsizliği yeniden üretmektedir. Bu kabullerin ve pratiklerin en çok yansıdığı mesleki alanların başında genel olarak mühendislik, özel olarak ise mühendisliğin makina, elektrik-elektronik, inşaat gibi daha teknik sayılan, teknoloji ile daha yakın ilişki içindeki dalları gelmektedir. İşgücü piyasasındaki toplumsal cinsiyete dayalı bu ayrışma, teknoloji ve mühendisliğe atfedilen erkeklik imajıyla paralellik göstermektedir.

Genç kadınlar, mühendislik bölümlerine erkek akranlarıyla aynı başarıyı göstererek girip, kimi örneklerde daha başarılı olarak mezun olsalar da çalışma yaşamında bunun karşılığını alamamakta, mühendislik eğitimi almış bir kadının başarılı bir mühendis olarak çalışma yaşamında kabul görmesine nadiren rastlanmaktadır. Kadın mühendisler, çoğu zaman mühendisliğin masa başına indirgenen daha geri konumlarına razı olmakta ya da mesleklerini yapmaktan vazgeçerek başka bir işe yönelmekte; bir kısmı ise çalışma yaşamından tümüyle ümidini kesip eve, dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerine geri çekilmektedir.

Türk modernleşmesi, eksiklerine rağmen cinsiyet eşitliği bağlamında çeşitli kazanımlara yol açmış, Türkiye’deki kadın hareketi de bu kazanımları ileriye taşıma ve geliştirmeye yönelik önemli bir rol oynamıştır. Ancak modernleşme projesinin tamamlanmayan devrimini (Esping-Andersen, 2011) tamamlama yönündeki bu çabalar Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) döneminde marjinalleştirilmektedir. AKP iktidarının özellikle son on-onbeş yıllık döneminde cinsiyet eşitliği yok sayılarak kadınların modernleşme sürecindeki kazanımlarını da tehdit eden bir söylem geliştirilmiştir.

Bu yazıda, mühendislik ve toplumsal cinsiyet ilişkisi cinsiyete dayanan ayrımcı söylemler üzerinden irdelenmektedir. Mesleklere atfedilen toplumsal cinsiyete dayalı imajların hem eğitimde hem de emek piyasasında yeniden üretildiği argümanına dayanarak mühendislik ve toplumsal cinsiyet ilişkisi mühendislik eğitimi ve mühendisliğin emek piyasası olmak üzere iki bağlamda incelenmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde, Türkiye’de gittikçe otoriterleşen rejimle birlikte cinsiyet eşitliğine ve kadınların çalışmasına karşı üretilen ayrımcı söylemler, birtakım kurumsal değişimler ve iktidardaki siyasilerin kamusal alana yansıyan konuşmaları ve yorumları üzerinden incelenmektedir. İkinci bölümde ise, mühendislik eğitimi ve mühendisliğin emek piyasasına dair veriler toplumsal cinsiyet açısından ele alınmakta ve buna paralel olarak çeşitli iletişim ve etkileşimlerdeki söylem

örüntüleri değerlendirilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretimine katkıda bulunan bu metinlerin ortaya çıkmasında etkisi olan sosyal ilişkiler ve etkileşimlerde iletilen mesajları açığa çıkarmak için beşeri, sosyal ve bilişsel bilimlerde giderek yaygınlaşan (Van Dijk, 2011: xvii) söylem analizi yöntemine başvurulmaktadır. Dil ve onun kullanım biçimleri ile toplumdaki güç ve sosyal farklılıkların önemi arasında bağlantı kurmaya çalışan Michel Foucault'nun (1977) çalışmalarından etkilenen eleştirel söylem analizine göre dil sosyal dünyayı oluşturan ya da üreten bir unsur olarak tasvir edilir; buna göre, bir şeyin söylenme veya sunulma biçimlerinin ardında gizlenenleri ortaya çıkarmak için "şüpheli bir okuma" gerekir (Gill, 2000). Söylenen aynı zamanda başka bir şeyi söylememenin de bir yoludur. Sosyal açıdan son derece etkili olan söylem, insanlar ve gruplar arasındaki ilişkilerde belirleyici bir rol oynar. Çünkü, "toplumsal gerçeklik söylemler aracılığıyla üretilir ve gerçek kılınır ve sosyal etkileşimler, onlara anlam veren söylemlere atıfta bulunulmadan tam olarak anlaşılamaz. O halde söylem analisti olarak görevimiz, söylem ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi keşfetmektir" (Phillips ve Hardy, 2002: 3). Bu çalışma söylemlerin, çoğu zaman gizli işleyerek, kadınların emek piyasasındaki koşullarını ve konumlarını etkileme gücünü çeşitli örnekler üzerinden göstererek alana katkıda bulunmayı ve benzer çalışmalara esin kaynağı olmayı ummaktadır. Bunun yanında, söylemin aşağıda aktarılan ve birbirine zıt sonuçlar yaratan iki işlevine vurguyla kadınların eşitlik mücadelesinin dönüştürücü gücünün de altı çizilmektedir:

Söylem, farklı pratiklerle iki anlamda kurucu bir işlev üstlenir: birincisi, insanları şu ya da bu biçimde konumlandırarak, örneğin sosyal sınıflar, etnik gruplar, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerinin üretilmesine ya da yeniden üretilmesine yardımcı olmasıdır. İkincisi ise bu ilişkilerin (statükonun) dönüşümüne katkı sağlamasıdır" (Fairclough vd., 2011: 358).

Otoriterleşen Rejimin Eşitlik Karşısı Söylemi: "Toplumsal Cinsiyet Adaleti"

AKP iktidarının 2002'de başlayan ilk dönemi, 1980'lerden itibaren güç kazanan kadın hareketine ve Türkiye'nin 1999'da Avrupa Birliği (AB) aday statüsü kazanmasının sonrasına rast gelmiştir. AKP iktidarı bu dönemde, kendinden önceki iktidar gibi, AB üyelik statüsünün bir gereği olarak Türkiye'de demokrasiyi güçlendireceğine söz vermiş ve kadın hakları konusunda da liberal bir söylemi hayata geçirmiştir. Bu söyleme paralel olarak, örneğin 2008 yılında Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013*' ü yayınlamıştır. 2015 yılında ise Akademide Kadın Çalışmaları ve Sorunları Komisyonu tarafından hazırlanan *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi Yükseköğretim Kurulu (YÖK)* tarafından üniversitelere gönderilmiştir. Ayrıca, Milli Eğitim Bakanlığı'nda (MEB) da 2014-2016 yılları arasında *Eğitimde Toplumsal*

Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi uygulanmıştır.

2010 civarında başlayan ve “demokraside geri adım” dönemi olarak adlandırılan süreçte ise AKP rejimi otoriter ve muhafazakar bir yönelişle kadın haklarını ve eşitlikçi kurumları marjinalleştiren bir söylemi benimsemiştir (Arat, 2021: 2-3). Otoriter karakteri gittikçe belirginleşen AKP iktidarı bir yandan kadın haklarını ve cinsiyet eşitliğini destekleyen kurumları, kendi ideolojisini güçlendiren ve muhafazakar kadın seçmenleri harekete geçiren kurumlar haline getirirken bir yandan da bu amaca hizmet edecek yeni oluşumları desteklemiştir (Arat, 2021: 22-23). Örneğin, 2011’de Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’nın kaldırılması ve yerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulması, 2013’de ise AKP iktidarı tarafından desteklenen Kadın ve Demokrasi Derneği’nin (KADEM) bir sivil toplum örgütü olarak ortaya çıkışı bu yöndeki hareketlerdir. KADEM’in kurucu başkanı AKP üyesi, yardımcısı ise Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın kızıdır. Kurucu başkan daha sonra AKP milletvekili olarak TBMM’ye girmiştir. Yıllar içinde yaptığı etkinliklerin kapsamı, katılımcıları ve destek mekanizmaları dikkate alındığında, KADEM’in adeta bir bakanlık gibi hareket ettiğini söylemek mümkün görünmektedir.

AKP iktidarının kadınların tarihsel kazanımlarını yok sayan muhafazakar eğilimleri 2018’den sonra daha da güçlenerek devam etmiştir. 2017’deki referandum ile Türkiye yeni bir döneme girmiş, bunu takiben 2018’de parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçişle her türlü güç ve yetki cumhurbaşkanında toplanmıştır. Böylece Türkiye, tüm alanlarda olduğu gibi, kadınlar için de hak kayıplarının yaşandığı bir sürece girmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan liderliğindeki AKP hükümetleri, ilk dönemlerindeki liberal söylemden uzaklaşırken, bunun yerini gittikçe otoriterleşen rejimin neomuhafazar söylemi almış, daha önce atılan birtakım adımlardan da geriye dönüşler başlamıştır. Örneğin, daha önce sözü edilen MEB Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Programı 2016 yılında, Yüksek Öğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi ise 2019 yılı başlarında durdurulmuştur. YÖK başkanı bu kararla ilgili aşağıdaki açıklamayı yapmıştır:

“Projenin, toplumsal değerlerimiz ve kabullerimizle mütenasip olmadığı ve toplumca kabul görmediği hususunun göz önünde bulundurulması gereği ortaya çıkmıştır. Bu istikamette tutum belgesinde de gerekli değişikliklerin yapılmasına yönelik olmak üzere bir müddetten beri YÖK bünyesinde çalışma yürütülmekte idi. Bugün itibarıyla Tutum Belgesi’nde, ‘Toplumsal cinsiyet eşitliği’ kavramı çıkarılarak güncelleme yapılmasına ilişkin çalışmalar son aşamasına gelmiş olup yakında üniversitelerimize duyurulacaktır” (Bianet, 2019)

YÖK başkanının bu açıklaması, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramını AKP iktidarlarının gündeminden çıkaran bir söylem değişikliğini açıkça ortaya koymaktadır. Öte yandan, dönemin cinsiyet politikalarının önemli dayanaklarından biri “cinsiyet adaleti” olmuş ve bu söylem AKP destekli kadın kuruluşlarının da aktif

katkısıyla yayılmaya devam etmektedir. Cinsiyet eşitliğinin mümkün olmadığı varsayımına dayanan cinsiyet adaleti söylemi, kadın ve erkeği eşit bireyler olarak kabul etmek yerine biyolojik farklılıklarından yola çıkarak birbirini tamamlamasına vurgu yapmaktadır (Baba, 2019). Aileye ve aile içindeki tamamlayıcı işlevlere dikkat çekerek toplumsal cinsiyet rollerini onaylayan cinsiyet adaleti yaklaşımı, kadın hakları ve kadın-erkek eşitliğine karşı bir söylemi yeniden üretmektedir. “Cinsiyet eşitliği” yerine “cinsiyet adaleti” söylemini benimseyen KADEM, kadını erkeğe bağımlı kılan cinsiyet temelli iş bölümünü görmezden gelmekle kalmamış toplumsal cinsiyet rollerini destekleyen çizgisinde Erdoğan hükümetlerinden her türlü desteği almaya devam etmiştir (Arat, 2021).

Bir GONGO Olarak KADEM

KADEM, otoriter rejimlerin sivil toplumdaki demokrasi kültürünü ve kurumlarını geleneksel baskı yöntemleri yerine “yumuşak güç”lerle kontrol etme girişimleri olarak tanımlanan Hükümetçe Organize Edilen Hükümet Dışı Kuruluşlar’a (GONGO)² (Oğuz, 2018) örnek oluşturmaktadır. “Bir kuruluş aynı anda hem hükümet tarafından örgütlenmiş hem de hükümet dışı nasıl olabilir?” sorusunu sorarak kavramın hem kafa karıştırıcı hem de oksimoronik oluşuna dikkat çeken Hashmet (2019: 1-2), günümüzde GONGO’ları anlamaya yönelik girişimlerin otoriter bağlamlara ilişkin çalışmalardan geldiğini belirtmektedir. Geleneksel otoriter rejimler sivil toplumu doğrudan araçlarla baskı altında tutarken, günümüz otoriter rejimleri, hali hazırda var olan sivil toplum kuruluşlarını etki altına alarak ya da yeni GONGO’lar oluşturarak bunu yapmaktadır (Oğuz, 2018). Böylece, insan hakları, demokrasi, kadın hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi demokratik toplumla ilgili meselelerde alternatif söylemler geliştirerek meşruiyet kazanmaya çalışmaktadır. Öte yandan, rejim eleştirisini içeren demokratik, eşitlikçi söylemler marjinalleştirilmekte ve bunların dayandığı sivil toplum örgütlerinin görünürlüğü azaltılmaktadır. GONGO’ların toplumsal cinsiyete dayalı işgücü politikalarını nasıl etkilediğini KADEM örneğinde inceleyen bir çalışmanın bulguları, KADEM’in, iktidar partisinin muhafazakar ve otoriter emek politikası gündemi doğrultusunda hareket ettiğini ve toplumsal cinsiyet adaletini öne çıkarırken toplumsal cinsiyet eşitliğini kamusal söylemden ve politika alanından sildiğini belirtmektedir (Çelebi, 2022).

KADEM, hükümetin ataerkil ideolojisi ve rejimine uygun olarak, toplumsal cinsiyet eşitliği yerine toplumsal cinsiyet adaleti kavramını ileri sürerek muhafazakar toplumsal cinsiyet anlayışına öncülük etmektedir (Taşkın ve Çakın, 2022). 2013 yılında kurulan KADEM, toplumsal cinsiyet adaleti söylemini 55 ildeki temsilcilikleri ile ülke genelinde de yaygınlaştırmaktadır. KADEM web sayfasında şu şekilde tanımlanmaktadır:

2. Hükümetçe Organize Edilen Hükümet Dışı Kuruluşlar’ın İngilizcesi olan Government-Organized Non-Governmental Organization’un kısaltması. Literatürde Türkçe ismin kısaltmasına rastlanmamış ve İngilizce kısaltmanın kullanıldığı görülmüştür.

KADEM, kurulduğu 8 Mart 2013 tarihinden bu yana kadının onuru ile yaşayabileceği güvenli bir toplum ve adil bir gelecek inşa etmek amacıyla çalışan, “varoluşta eşitlik, sorumlulukta adalet” ilkesini savunan bir sivil toplum kuruluşudur. Kadın hakları ve aileyi ilgilendiren meselelerde, uygulanabilir ve kalıcı çözümler üreterek, adalet merkezli bir söylem oluşturmak için çalışmalar yapar. Toplumsal hayatın her alanında kadının temsilini güçlendirmeyi hedefler (KADEM, 2025a).

KADEM’in akademik alanda da etkin olduğu görülmektedir. 2015’den bu yana yayınladığı Kadın Araştırmaları Dergisi (KADEM, 2025b) ve derginin düzenlediği kongreler de toplumsal cinsiyet adaletini merkeze alan faaliyetler olarak öne çıkmaktadır. KADEM 2015 ile 2022 yılları arasında her yıl farklı temalarla Toplumsal Cinsiyet Adaleti kongreleri düzenlemiş, 2023 yılından itibaren ise kongrenin adını Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Kongresi olarak değiştirip iki yılda bir düzenlemeye başlamıştır. Bu kongreler KADEM’in, iktidarın kadınlarla ilgili gittikçe muhafazakarlaşan söylemini nasıl desteklediğine ilişkin fikir vermektedir. Bu bağlamda, kongrelerdeki yoğun bürokrat ve ilahiyatçı katılımı ve kongrelerde sunulan bazı bildirilerdeki İslami referans tercihleri örnek olarak verilebilir (KADEM, 2025c).

Tüm bu çabalar, bir yandan kadınların temel sorunu olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğini görünmez kılmaya, öte yandan ise AKP iktidarının ideolojisine uygun kadın söylemini güçlendirmeye hizmet etmektedir. Bir başka ifadeyle, kadının emek piyasasında güçlenmesi ve özgürleşmesine karşı söylem hem iktidar hem de iktidar destekli kurum ve kuruluşlarca desteklenmektedir. Aşağıda bu söylemin medyaya yansıyan örnekleri değerlendirilmektedir.

Eşitlik Karşıtı Söylemin Kamusal Alandaki Yansımaları

Yirmi yılı aşkın süredir iktidarda olan AKP hükümetlerinin kadınlarla ilgili politika ve uygulamalarının yanında, kamusal alanda açıkça ortaya koyulan kadın ve eşitlik karşıtı söylemi, toplumdaki cinsiyet eşitsizliklerini körüklemekte, emek piyasasında cinsiyet ayrımcılığını normalleştirmekte ve kadınların tarihsel kazanımlarına zarar vermektedir. AKP’nin partili Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın, kadınlara, aileye ve anneliğe ilişkin sözleri bu söylemin kamusal alanda sürekli yeniden üretilmesine örnektir. Erdoğan’ın “Kadın ile erkeği eşit konuma getiremezsiniz, o fitrata terstir” (BBC, 24 Kasım 2014). “‘Çalışıyorum’ diye annelikten imtina eden bir kadın, aslında kadınlığını inkar ediyor demektir. Anneliği reddeden, evini çekip çevirmekten vazgeçen bir kadın, iş dünyasında istediği kadar başarılı olsun eksiktir, yarımdır” (BBC, 5 Haziran 2016) gibi ifadeleri feministler ve kadın hareketi temsilcileri tarafından tepkiyle karşılansa da Erdoğan hiçbir geri adım atmamıştır.

AKP hükümetlerinin kadın karşıtı söylemi cumhurbaşkanı ile sınırlı kalmakta, bakanlar ve milletvekilleri tarafından da her fırsatta yeniden üretilmek-

tedir. Örneğin, herkesin içinde kahrkaha atan kadını iffetsiz olmakla ilişkilendiren AKP'li başbakan yardımcısı (2009-2015) Bülent Arınç'ın kadınlardan beklentisi AKP iktidarlarının kadın tarifini açığa çıkarmaktadır: “Nerede o yüzüne baktığımız zaman yüzü hafifçe kızaran, boynunu öne eğecek, gözünü bizden kaçırabilecek iffet sembolü, haya sembolü kızlarımız?” (CNNTÜRK, 28 Temmuz 2014). Kadını sahiplenilmesi ve erkeğe itaat etmesi gereken cins olarak konumlayan bu söylemin kadınlar için eşitlik üretmeyeceği, aksine eşitsizlik pratiklerini güçlendireceği açıktır.

İlgili dönemin ekonomiden sorumlu devlet bakanı (2007-2009) Mehmet Şimşek'e göre ise işsizliğin nedeni kadınların işgücüne katılımının artmasıdır: “İşsizlik oranı niye artıyor biliyor musunuz? Çünkü kriz dönemlerinde daha çok iş aranıyor. Özellikle kadınlar arasında kriz döneminde işgücüne katılım oranı daha artıyor...” (Hürriyet, 20 Mart 2009). İşsizliğin arkasındaki asıl nedenleri gizlemeye çalışan bu yaklaşım, kadınların istihdama katılımını bir hak olarak değil kriz dönemlerinde başvurulmuş ucuz işgücü olarak konumlayan cinsiyet temelli ayrımcı söylemi açığa çıkarmaktadır.

Bir açılış sırasında kendisinden iş isteyen kadınlara dönemin Çevre ve Orman Bakanı (2007-2011) Veysel Eroğlu'nun verdiği “Evdeki işler yetmiyor mu?” (Hürriyet, 12 Mart 2009) yanıtı, AKP iktidarının kadınları evde tutmaya yönelik ve ücretli bir işte çalışmalarına, özgürleşmelerine karşı söyleminin bir yansıması olarak tarihe geçen ifadelerden biri olmuştur.

AKP iktidarı üyelerinin cinsiyete dayalı ayrımcı söylemlerine başka bir örnek de Sağlık Bakanı (2013-2016) Mehmet Müezzinoğlu'ndan yılın ilk doğumu için yaptığı hastane ziyaretinde ortaya çıkmıştır: “Anneler dünyada, bir başkasının sahip olamayacağı annelik kariyerine sahip oluyorlar. Anneler[in], annelik kariyerinin dışında bir başka kariyeri merkeze almamaları gerekir” (Diken, 1 Ocak 2015). Anneliği kutsayan, kadınların annelik dışındaki rollerini, ihtiyaçlarını ve isteklerini yok sayan bu söylem, çeşitli AKP yöneticileri ve milletvekilleri tarafından her fırsatta topluma yansıtılmaya devam etmektedir.

Kadını sadece eş ve anne rolleri ile tanımlayan ve iffet, namus, ahlak sembolü olarak ifade eden AKP ve AKP+MHP iktidarlara, politika ve uygulamalarını da giderek daha fazla bu söyleme uydurmakta ve bir yandan muhafazakar çevrede yetişen kadınları ev'e ve ev içi rollere yönlendirirken öte yandan kendini bu rollerin dışında ya da bu rollerden daha fazlasıyla tanımlayan kadınları marjinalleştirmektedir. AKP iktidarının son dönemindeki 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü anma ve kutlamalarının yoğun polis ablukası altında geçmesi, kadınların eşitlik ve özgürlük taleplerine polis şiddeti ile karşılık verilmesi (BBC, 2019; Sözcü, 2023; Birgün, 2025), iktidarın normlarına uymayan kadınları ve kadın hareketini marjinalleştirme girişimleri olarak tanımlanabilir.

Devam eden bölümde kadınların eğitimdeki ve çalışma hayatlarındaki deneyimleri mühendislik ve cinsiyete dayalı ayrımcılık bağlamında incelenmektedir.

Mühendislik Eğitimi ve Emek Piyasasında Ayrımcı Söylem

Mühendislik Eğitiminde Cinsiyete Dayalı Ayrışma

Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin, mühendislik eğitimi de dahil olmak üzere hem eğitimin tüm düzeylerinde hem de emek piyasasında yansımalarını çeşitli örnekler desteklemektedir. Türkiye’de kadınların yüksek öğretime katılımı her düzeyde artan bir eğilim göstermekle birlikte bu durumun emek piyasasına aynı düzeyde yansıdığını söylemek mümkün değildir. Örneğin, yüksek öğretimdeki kadın akademisyenlerin oranı %46,4 ile Avrupa ve OECD ülkeleri ortalamasını (%43) geçmiştir. Üniversitelerdeki kadın öğrencilerin oranı ise erkek öğrencileri geçerek %51,7’ye çıkmıştır. 2023-2024 eğitim-öğretim yılında mühendislik bölümlerine kayıt yaptıran kadın öğrencilerin oranı da önceki yıllara göre %4 artışla %31’e ulaşmıştır. Kadın öğrencilerin oranı, Sağlık Bilimleri alanında %53, Doğa Bilimleri, Matematik ve İstatistik programlarında %48,2, Mühendislik, İmalat ve İnşaat programlarında %35,2, Bilişim ve İletişim Teknolojileri programlarında ise %31,3’e ulaşmıştır (YÖK, 2024). 1990’da üniversitelerin mühendislik bölümlerindeki kadın öğrencilerin oranı %18,7’dir (Zengin-Arslan, 2002: 401). Son 25 yılda mühendislik bölümlerini tercih eden kadınların oranındaki %18,7’den %31’e artış, kadınların giderek daha fazla mühendislik eğitimi tercih ettiklerini göstermektedir.

Kadınların doğa bilimleri ve mühendislik bölümlerine ilgisi ve dolayısıyla bu alanlardaki sayısal temsili artıyor olsa da mühendislik bölümlerinde ve bunların emek piyasasında toplumsal cinsiyete dayalı ayrışma devam etmektedir. Üniversitelerdeki mühendislik bölümleri, kadın ve erkek öğrenci temsiline göre maskülen, feminen ve karma olarak gruplandırıldığında, maskülen mühendislik bölümleri, makine, inşaat, elektrik ve elektronik, petrol ve metalürji; feminen mühendislik bölümleri gıda, çevre, kimya ve tekstil; karma cinsiyet mühendislikleri ise jeoloji, endüstri, nükleer enerji, bilgisayar, havacılık, maden, hidrojeoloji ve jeofizik olarak ayrılmaktadır (Zengin-Arslan, 2002: 402). Bununla birlikte, feminen mühendislik bölümü kadınların oranının erkeklere göre yüksek olduğu anlamına gelmemekte, diğer mühendisliklere göre kadın temsil oranının yüksek olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan, özellikle gıda mühendisliği bölümlerinde genel olarak kadınların oranının erkeklerinkinden yüksek olma eğiliminden bahsetmek mümkündür. Ancak bu durum da cinsiyete dayalı ayrımcı söylemin hedefi olabilmektedir. Aşağıda, bir üniversitenin web sayfasından alınan paragrafta bu söylemin izlerini sürmek mümkündür:

Gıda Mühendisliği kadın mesleği midir?

Bölümümüzde öğrenci sayısı olarak kadın öğrencilerin sayısı hemen her dönem erkek öğrencilerden fazla olmuştur. Lisans eğitimi tercihi olarak kadın öğrencilerin ODTÜ Gıda Mühendisliği’ni daha çok tercih ettiği söylenebilir. Ancak bu gıda sektöründeki tercih ile paralel değil-

dir. Gıda sektöründe her iki cinsiyetin de tercih sebebi olabileceği pozisyonlar mevcuttur. Genel olarak, kadınların daha yaygın olduğu bu meslek grubunda erkeklerin daha uygun bulunduğu Üretim Mühendisliği veya Vardiya Mühendisliği gibi pozisyonlarda çalışacak erkek aday bulmak daha zor olabilmektedir. Bu nedenle, aslında erkeklerin sektörde azınlıkta olmaları nedeniyle, erkek Gıda Mühendislerine talebin daha yüksek olduğu söylenebilir (ODTÜ, 2024).

Bu paragraf, kadın temsiline en yüksek olduğu ve sayısal olarak da erkekleri aştığı ODTÜ Gıda Mühendisliği Bölümü web sayfasında yer almaktadır. “Sıkça Sorulan Sorular” bölümünde yer alan “Gıda mühendisliği bir kadın mesleği midir?” sorusu ve bu soruya verilen yanıt mühendislik ve toplumsal cinsiyet ilişkisi ve toplumsal cinsiyetin mühendislik eğitiminde yeniden üretilmesine çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır.

Öncelikle, sıkça sorulduğu belirtilen bu sorunun kendisi ya da bu sorunun soruluyor olması toplumsal cinsiyete dayalı mesleki ayrışmayı baştan açığa çıkarmaktadır. Bir başka deyişle, soru cinsiyete dayalı mesleki ayrışmanın kabulüyle sorulmakta ve aynı kabulde yanıtlanmaktadır. Üniversitenin ilgili bölümü tarafından verilen yanıt ise, kadınların ağırlıkta olduğu bir mühendislik alanında dezavantajlı gibi görünen erkek mühendislerin avantajlarını öne çıkararak o alanı erkekleştirmek yönünde cinsiyete dayalı ayrımcı bir söyleme dayanmaktadır.

İlk bakışta oldukça rasyonel ve aday öğrenciler açısından yol gösterici gibi görünen bu ifadelerin çeşitli biçimlerde ayrımcı mesajlar içerdiğini söylemek mümkündür: Öncelikle, sektördeki kadın-erkek dağılımının Gıda Mühendisliği eğitiminde kadınların lehine olan oransal dağılımı yansıtmadığı ileri sürülerek erkek adaylar/öğrenciler rahatlatılırken kadın adaylara sektördeki iş imkanları açısından olumsuz bir mesaj iletilmektedir. İkincisi, benzer ve daha somut bir biçimde, sektördeki Üretim Mühendisliği ve Vardiya Mühendisliği alanlarına erkeklerin daha uygun olduğu varsayılarak kadınlara bu alanların erkeklere ait olduğuna dair bir uyarı mesajı verilmektedir. Bir başka deyişle kadınlara görünmeyen engellerin, “cam duvarların” varlığı hatırlatılmaktadır. Bu mesaj, kadını mühendislik hiyerarşisinde erkekten aşağıda konumlandırmaktadır. Kadınları “eksi erkek” olarak kategorize eden bu anlayışa göre, erkekler tüm türler için karşılaştırma standardıdır ve onlarla tezat oluşturan kadınlar “erkek olmayan” olarak tanımlanırlar (Spender, 1985; Stanley, 1975). Üçüncüsü, kadınların sektördeki çoğunluk halinin, erkekler lehine bir duruma yol açtığı açıkça ifade edilerek, erkek olmanın her durumda avantajlı, kadın olmanın ise her durumda dezavantajlı olduğu söylemine başvurulmaktadır.

Bu türden ikiliklere dayanan söylemler, bir takım rasyonel gerekçelerle ve olgusal dayanaklarla sarf edilmiş olsa dahi, toplumsal cinsiyete dayalı imajların ve dolayısıyla eşitsizliklerin hem eğitimde hem de emek piyasasında yeniden üre-

tilmesine katkıda bulunmakta ve kadınların aleyhine sonuçlar yaratmaktadır. Kadın ve erkek öğrenci adaylarına iletilen bir mesaj yoluyla yaratılan “toplumsal cinsiyet ikiliği” (gender duality) bir yandan iki cins arasındaki hiyerarşileri yeniden üretirken öte yandan da iki cins arasındaki farklılıkların gerçek yaşamda eşitsizliklere dönüşmesine katkıda bulunmaktadır. “Toplumsal cinsiyet ikiliği” teriminin dünyayı sembolik olarak “dişilik” ve “erkeklik” (varsayılan zıtlıkları) üzerinden kategorize eden temeldeki ideolojinin anlamını yansıttığını ileri süren Faulkner, cinsiyet bağlamında kullanılan bu ikili düşünme pratiğinin toplumsal cinsiyetin açıkça odakta olmadığı durumlardaki ikiliklerin de temelini oluşturmakta ya da çeşitli biçimlerde bunlara sızmakta olduğuna dikkat çekmektedir (Faulkner, 2000: 781-782).

Mühendislik eğitiminde toplumsal cinsiyete dayanan farklılıkları araştıran çalışmalar toplumsal cinsiyet temelli çeşitli eşitsizlikleri ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte bu eşitsizlikleri yaratan dinamiklerin çoğu zaman somut düzeyde değil, kadınlara karşı düşmanca ortam ve cinsiyetçi şakalar vasıtasıyla gizil bir şekilde işlendiğine ve iletişim tarzının cinsiyetçi öğeler barındırmasının kadın öğrencileri sessizleştirdiğine dikkat çekilmektedir (Akt., Beşpınar ve Pehlivanlı Kadayıfçı, 2021: 132-133).

Keskin (2015) tarafından son sınıf üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırmada ise kadın mühendislik öğrencilerinin kendilerini erkek sınıf arkadaşları ile karşılaştırmaları istendiğinde, pek çoğunun, erkeklerin mesleki olarak üstünlüklerini kabul etmiş oldukları ortaya çıkmıştır. Kadın öğrenciler, istihdam olanakları bağlamında da erkeklerin daha avantajlı olduklarını ifade etmişlerdir. Örneğin, kadın jeofizik öğrencileri, mesleğin fiziksel zorlukları nedeniyle kendi alanları dışında çalışmayı daha öğrenciyken kabullenmiş görünürken, kadın bilgisayar mühendisi adayları ise erkeklerin problem çözmeyle daha ilgili ve uzun çalışma saatlerine daha yatkın olma gibi özelliklerinden dolayı daha tercih edilir konumda olduklarını belirtmişlerdir.

Mühendislik eğitimleri sırasında erkek öğrencilerin kadın akranlarına ilişkin algıları ve söylemleri de bu süreci desteklemektedir. Bilgisayar mühendisliğinden bir erkek öğrencinin konuya ilişkin görüşleri şu şekilde olmuştur: “Bizim bölümde kızlara çok güvenmiyorlar, yoğunluğu kaldıramıyorlar çünkü. Bizde kızları çalıştırmak istemiyorlar bence. İş yerlerinde genelde bir tane kadın koyarlar erkekler kendilerine çeki düzen versin diye” (Keskin 2015: 7).

Yukarıdaki ifadeler, kadınların mühendislik eğitimleri sırasında içinde bulundukları ve cinsiyet hiyerarşisine dayanan etkileşimlere örnek oluşturmaktadır. Bu etkileşimler içinde eğitimlerini sürdüren kadın öğrenciler daha öğrencilik yıllarında, iş yaşamında cam tavan ve cam duvar olarak kavramlaştırılan muhtemel engelleri içselleştirmekte ve düşünsel düzeyde yeniden üreterek kendilerini yaşamda ve emek piyasasında bu düşüncelerle konumlandırmaktadır. Bir başka ifadeyle, eğitimleri sırasında toplumsal cinsiyete dayalı çeşitli algı ve deneyim-

lere maruz kalan kadın mühendislik öğrencileri, eğitim sonrası kariyer planlarını yeniden kurgulamaktadır. Bu alanlarda başarılı olabileceklerine dair inanç ve beklentiyle yüksek öğretime katılsalar dahi eğitim sırasında çeşitli biçimlerde gerçekleşen etkileşimler ve maruz kaldıkları söylem örüntüleri bu beklentilerini zayıflatmakta ya da ortadan kaldırmaktadır.

Kadın ve erkek öğrenciler, soyut düzeyde kabul ettikleri doğrular ne olursa olsun, emek piyasasında ve genel olarak toplumda, kendilerini konumlandırırken içinde bulundukları ilişkilerden ve etkileşimlerden bağımsız olarak davranmazlar. Üniversite öğrencilerinin kendi benlik algılarını ifade etmelerinin, kadın oranının yüksek veya düşük olduğu mesleklere girme olasılıkları üzerindeki etkilerini inceleyerek bu mekanizmanın toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından sonuçlarını kuramsallaştıran Erin Cech'in çalışması (2013: 750) "kadınların ve erkeklerin kariyer kararlarının geleneksel cinsiyet rollerine dair inançlardan etkilenmesi için bu inançlara bilinçli olarak bağlı kalmaları gerekmediğini" göstermiştir. Başka bir ifadeyle, kız çocukları ve genç kızlar olarak kendilerini erkeklerle eşit görerek büyüyen ve erkeklerin yapacağı her şeyi yapabileceklerine inanan kadınların eğitimleri sırasında bu inançlardan geri adım attıkları anlaşılmaktadır.

Özellikle erkeklerin hakim olduğu mühendislik bölümlerinde öğrenim gören kadın öğrencilerin üniversite deneyimleri, Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nun (1986) tanımladığı çeşitli sermaye biçimlerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Örneğin, kadınların farkında olmadan içselleştirdikleri, erkek akranlarından geri kaldıkları düşüncesi kültürel sermayelerini zayıflatırken; mühendislik alanında etkili sosyal ilişkiler kuramamak sosyal sermayelerinde bir eksiklik yaratmaktadır. Ayrıca, mühendislik mesleğinin kadınlara uygun olmadığı algısı da kadın öğrencilerin sembolik sermayelerine zarar vermektedir. Erkek mühendisler eğitimleri sırasında ve sonrasında, çeşitli ilişki ve etkileşimlerle biriktirdikleri sosyal sermayeleri ve motivasyon ve statü gibi erkeğe atfedilen avantajlarla biriktirdikleri sembolik sermayeleri ile emek piyasasına dahil olurken, kadınlar bunlardan yoksun olarak zaten dezavantajlı oldukları bir alanda varlık mücadelesi vermek zorunda kalmaktadır. Aşağıda bu durumun emek piyasasındaki somut yansımaları ele alınmaktadır.

Mühendisliğin Emek Piyasasında Cinsiyete Dayalı Ayrışma

Yüksek öğretimdeki cinsiyete dayalı ayrışmanın yansımalarını Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'ne (TMMOB) bağlı mühendis odalarının üye sayılarındaki dağılımda da görmek mümkündür. 2023 yıl sonu itibarıyla TMMOB'un mühendis odalarına kayıtlı üyelerin %80,6'sı erkek, %19,4'ü ise kadındır. Sayısal olarak kadınların erkekleri geçtiği tek mühendislik alanı %66,6 ile gıda mühendisliğidir. Gıda mühendisliğinden sonra kadın temsiliyetinin en yüksek olduğu diğer mühendislikler ise, %48,2 ile çevre mühendisliği, %42 ile kimya mühendisliği ve %40,7

ile tekstil mühendisliğidir. Kadınların en düşük düzeyde temsil edildiği alanlar ise %3,8 ve % 12,9 arasında ve sırasıyla Gemi, Makine, Petrol, Elektrik ve İnşaat Mühendisliği olarak görünmektedir (TMMOB, 2024).

Elektrik, Elektronik, Elektrik-Elektronik, Kontrol, Haberleşme, Telekomünikasyon, Biyomedikal ve Mikroelektronik mühendisliği bölümlerinden mezun olanları kapsayan ve üyelerinin %10,57'si kadın mühendislerden oluşan Elektrik Mühendisleri Odası'nın (EMO) yaptığı bir araştırmaya göre (Salman, 2017), ilgili mesleki alanlarda kadınlar eğitim görseler bile işgücüne, erkeklere göre daha az dahil olabilmekte ve dahil olduklarında da daha çok işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. İşgücüne katılan EMO üyesi kadın mühendislerin %30 düzeyindeki işsizlik oranı erkek mühendislerin işsizlik oranından (%17,8) çok daha yüksektir. Kadın mühendislerin iş arama süreleri de erkek mühendisler göre daha uzundur. Aynı dönemde, TÜİK verilerine göre, Türkiye'deki genel işsizlik oranları erkeklerde %8,7, kadınlarda ise %14,3'tür. İnşaat Mühendisleri Odası'nın (İMO) bir raporuna göre ise, inşaat mühendisleri arasında işsizlik oranları erkeklerde %25,6 iken kadınlarda %47,1'dir (İMO, 2021: 49). Bu dönemdeki genel işsizlik oranları ise erkeklerde %12,9, kadınlarda %15,9'dur. Görüldüğü üzere, her ne kadar genel işsizlik oranları ile mühendis işsizlik oranları arasında cinsiyet açısından paralellikler görülse de özellikle maskülen sayılan mühendisliklerdeki işgücü göstergeleri kadınlar aleyhine daha belirgin bir tablo oluşturmaktadır.

Kadın mühendis adayları staj ortamlarında da toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıkla karşılaşmaktadırlar. Mühendislik öğrencileri ile yapılan bir çalışmada, kadın öğrenciler staj süreçlerinde toplumsal cinsiyete dayanan önyargılar ile daha çok karşılaştıklarını ve özellikle sanayi üretimindeki mavi yakalı çalışanlara kendilerini mesleki olarak kanıtlamalarının beklendiğini belirtmişlerdir (Akt., Beşpınar ve Pehlivanlı Kadayıfçı, 2021).

Daha önce çeşitli biçimlerde ifade edildiği üzere, Türkiye'de geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine dayanan ayrımcı söylem hem siyasi hem ekonomik hem de toplumsal alanlarda etkisini sürdürmektedir. Erkeklerin egemenliğinde olan mühendislik alanlarında ise bu söylem daha baskın olarak kendisini göstermektedir. Konu teknoloji ve mühendislik olunca dünya ikiye bölünür ve birbirine zıt şeyler karşılaştırılarak düşünme eğilimi ortaya çıkar (Akt., Faulkner, 2000). Bir başka deyişle, kadınlar, geleneksel ve tarihsel olarak erkek mesleği olarak kabul edilen mesleklerde ve bunların emek piyasasında kendilerini "dışardan" ve "eksik" hissettiren çeşitli söylemlerle karşı karşıya kalırlar. Kadınlar, birbirini destekleyen ve yeniden üreten eylem ve söylemlerle oluşturulmuş, erkeklerin ev sahibi olduğu bu "habitus"un doğal üyesi olmadıkları gibi oraya girişleri de engellerle doludur. "Tarihsel olarak her organizmada algı, düşünce ve eylem şemaları biçiminde biriken geçmiş deneyimlerin aktif varlığını sağlayan habitus, pratiklerin 'doğruluğunu' ve zaman içinde sabitliğini sağlama

eğilimindedir” (Bourdieu, 1990: 54). Mühendislik ve teknolojinin habitus’unu erkeklerin algı, düşünce ve eylemleri belirler ve doğru kabul edilen pratikler de bunlara dayanır. Kadınlar, toplumsal cinsiyet temelli yapıların hâkim olduğu mühendislik alanlarında sadece dışlanmış değil aynı zamanda güvencesiz hissetmektedirler.

Toplumsal cinsiyet rolleri, günlük yaşantının her alanında tekrar edilerek kalıcı hale gelirken, mühendislik alanı bu rollerin en yoğun biçimde yeniden üretildiği meslek alanlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Kadın mühendisler, meslek yaşamlarında sıklıkla bir ikilemlerle yüzleşmektedir: ya mesleki yeterlilikleriyle görünürlük kazanmak için zorlanmakta ya da cinsiyetleri nedeniyle dışlanmaktadır. Erkek mühendisler hem cinsiyet hem de meslek açısından toplum tarafından kolayca kabul görürken, kadın mühendisler bu iki kimliği aynı anda taşımamın getirdiği baskıyla sürekli olarak kendilerini kanıtlama gereği duymaktadır. Toplumsal cinsiyete bağlı bu gizli dinamikler kadın mühendislerin tutunmasını ve ilerlemesini zorlaştırmaktadır (Faulkner, 2011).

Kadın ve erkek Ar-Ge mühendisleri ve teknisyenleri ile yürütülen bir araştırma, cinsiyet, medeni durum, çocuk sahipliği ve çocuk sayısına göre cinsiyetin yapılan iş bakımından avantaj, dezavantaj ya da nötr görülme algısında kadınlar ve erkekler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Örneğin bekâr kadınların %60’ı yaptıkları işin cinsiyet nötr olduğunu düşünürken, bu oran evli kadınlarda %50’ye, çocuklu kadınlarda %43,9’a, 2 çocuklu kadınlarda ise %42,9’a düşmektedir. Bekâr kadınların %32,5’i işle ilgili olarak cinsiyet dezavantajını ileri sürerken, evli kadınlarda bu oran %43,5’e, genel olarak çocuklu kadınlarda %46,3’e, 2 çocuklu kadınlarda ise %57,1’e çıkmaktadır. Aynı çalışmaya göre, cinsiyetlerinin dezavantajlı olduğunu düşünen erkeklerin oranı bekarlıkta %6,1 iken evlilikte azalarak %3,6 olmaktadır (Öztan ve Doğan, 2017: 130). Görüldüğü gibi, kadın mühendis ve teknisyenlerin cinsiyetlerine ilişkin dezavantaj algısı evlilik ve çocuk sahipliğine bağlı olarak artarken erkeklerin çok daha düşük olan bu algıları evlilikle daha da azalmaktadır.

Sonuç

Her kesimden kadınlar tüm yaşam alanlarında, her türlü toplumsal ilişki ve etkileşimde, toplumsal cinsiyete dayalı söylemlerle çevrilidirler. Bu söylem örüntüleri, kimi zaman açık bir şekilde kimi zaman ise gizli bir biçimde işleyerek kadınların emek piyasasına girişlerine, orada tutunmalarına, erkeklerle eşit koşullara sahip olmalarına ve dolayısıyla özgürleşmelerine engel oluşturan çeşitli politika ve uygulamalara eşlik etmekte ve onları desteklemektedir. Teknoloji ve mühendislikle ilgili eğitim ve meslek alanları bu söylemlerin en yoğun işlediği ve en somut sonuçlar ürettiği alanlar olarak öne çıkmaktadır.

Cinsiyet ayrımcılığına dayanan toplumların nasıl değiştiği ya da değişime nasıl direndiğini anlamak, ancak toplumsal cinsiyetin toplumsal ilişkileri nasıl biçim-

lendirdiğini hesaba katarak mümkün olacaktır (Ridgeway, 2009). Ücretli çalışmaya ilişkin algılar ve toplumsal cinsiyet kalıplarına uygun mesleki yönelimler, kadınların ve erkeklerin özgür seçimlerine dayanır gibi görünse de aslında çeşitli düzeylerde gerçekleşen toplumsal ilişkiler ve etkileşimlerle, her düzeyde yaygın olan söylemlerden etkilenmekte ve tüm bunlar cinsler arasındaki eşitsizlikleri mesleki cinsiyet ayrımını aşan bir boyutta yeniden üretmektedir.

Kadın haklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini dışlayan muhafazakar ve ayırıcı söylemler, toplumun tüm katmanlarında derin etkilere yol açabilmektedir. Bu söylemler, özellikle siyasi iktidar sahipleri tarafından üretildiğinde, mekansal ve zamansal sınırları aşarak kalıcı bir etki yaratmakta, böylece toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri hem eğitim sisteminde hem de emek piyasasında yeniden ve sürekli biçimde üretilmektedir. Bu bağlamda, siyasi iktidarın eşitlik karşıtı söylemlerini destekleyen ve yayan medya kuruluşlarının yanına GONGO'ları da eklemek gereklidir.

Eleştirel gerçekçi düşüncenin öncülerinden Andrew Sayer, “bireylerin eylemlerini ve eğilimlerini yönlendiren nedensel güçler[in] sıklıkla basit bir biçimde nesnelerde ve bireylerde değil onların oluşturduğu yapılarda ve ilişkilerde bulunduğu” işaret eder (Sayer, 2010: 71). Bu bağlamda, kadınların beklentilerini ve eylemlerini toplumsal cinsiyetin önemli rol oynadığı gündelik ilişki, etkileşimler ve söylemler yönlendirebilmektedir. Kadın mühendisler, genel olarak erkeklerin, özelde erkek teknoloji ve mühendislik çalışanlarının onlara ilişkin sürekli tekrarlanan ve yeniden üretilen algı ve söylemleriyle çevrilidir. Butler’ın ifadesiyle: “Toplumsal cinsiyet her zaman bir eylemdir, ancak eylemden önce var olduğu söylenebilecek bir özne tarafından yapılan bir eylem değildir” (Butler, 2006: 25). Butler bu ifadesiyle öznenin eylem sürecindeki etkileşimlere paralel olarak değişmekte olduğuna ve bunun etkileri ve sonuçlarına işaret eder. Bir başka ifadeyle, hem öznel hem de eylemler sürekli bir biçimde algıların, imajların, tavırların, ön kabullerin, önyargıların ve son tahlilde tüm bunlarla örülü söylemlerin etkisi altındadır. Bunun izlerini mühendislik eğitimi alan öğrencilerin kendilerini konumlandırma süreçlerinde görmek mümkündür. Kadın öğrenciler, özellikle maskülen sayılan mühendislik alanlarında, toplumsal cinsiyete dayalı imajlar, semboller ve önyargılar karşısında kendilerini kabul ettirme çabası içine girebilirler. Ancak, toplumsal cinsiyet binlinin eksikliği, bu çabaya hiç girmeme ya da çabuk vazgeçme sonucunu yaratabilirken bu bilince sahip olanların mücadelesi sadece mühendislik alanında ve eğitim düzeyinde değil, eğitim sürecinin ve emek piyasasının tüm alanlarında ve genel olarak toplumda, cinsiyete dayalı ayrımcılığa karşı mücadelede anlamlı hale gelir.

Bu çalışma, kadınların mühendisliğin hem eğitimi hem de emek piyasasında karşılaştıkları cinsiyete dayalı söylemleri açığa çıkarma gayretinde olmuştur. Bu çaba aynı zamanda kadınların bu alanda var olması gerektiği kabulüne da-

yanmaktadır. Öncelikle, her ne kadar, teknoloji ve mühendislik alanı kadınlar için büyük ölçüde kendilerini kabul ettiremedikleri, rahat bir çalışma ortamı bulamadıkları ve erkeklerden daha geri pozisyonlarda çalışıp daha az gelir elde ettikleri bir çalışma alanı olsa da nüfusun yarısına bırakılamayacak kadar önemli bir alandır. Teknoloji ve mühendislik ürünleri tüm nüfusun sadece gündelik yaşamını değil aynı zamanda çeşitli biçimlerde çıkarlarını ve toplumdaki güç ilişkilerini de etkilemektedir (Akt., Hodgkinson 2003). Tüm yaşamı kapsayan teknoloji ve mühendislik ürünleri söz konusu olduğunda kadınların sadece kullanıcı pozisyonunda olmaları, kapsama alanı çok geniş olan bu bilgi üretimi süreçleri ve bunların dayandığı karar mekanizmalarının dışında kalması demektir. Kadınların, tüm nüfusun kullandığı ürünlerin üretim süreçleri ve karar mekanizmalarına dahil olması ise, bu ürünlerin yarattığı çeşitli etkilerde söz sahibi olması anlamına gelecektir.

Hem mühendislik mesleğinde hem de genel olarak tüm toplumsal alanlarda cinsiyete dayalı eşitsizlikleri ortadan kaldıracak toplumsal dönüşüm ancak, toplumsal cinsiyet norm ve rollerinin toplumsal yaşamın her aşamasından çıkarılmasına yönelik bireysel, örgütsel, toplumsal ve siyasal çabaların eş zamanlı olarak hayata geçirilmesiyle mümkün olacaktır. Bu bağlamda, eğitimin her düzeyinde toplumsal cinsiyet farkındalığı oluşturacak koşulların sağlanması son derece önemlidir. Ancak bu sadece toplumsal cinsiyetle ilgili derslerle üstesinden gelinebilecek bir mesele değildir. Öncelikle, bütün eğitim düzeyi ve alanlarında tüm derslerin ve diğer eğitim faaliyetlerinin toplumsal cinsiyet farkındalığı ile oluşturulması gerekir. Bununla birlikte, söylemin eylem kadar güçlü olabileceği göz önünde bulundurularak, cinsiyetçi söylemlerden her alanda ve her düzeyde kaçınılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Böylelikle, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayanan etkileşimlerin, toplumsal cinsiyet rollerini devam ettiren ve hem kadınlar hem de erkekler için bunları içselleştirmeye yol açan etkileşimler yerine geçmesi mümkün olacaktır. Ayrıca, benzer dinamiklerin giderek artan bir biçimde hem emek piyasasına hem de tüm toplumsal ilişkilere yansıtacağı öngörülebilir. Wacquant'ın (1989: 40) işaret ettiği üzere, "Belirli bir alanda hakimiyet kuranlar, bu alanı kendi çıkarlarına uygun hale getirebilecek konumdadırlar, ancak hakimiyet altına alınanların direnişiyle, iddialarıyla, 'siyasi' ya da başka türlü çekişmeleriyle mücadele etmek zorundadırlar. . . İnsanlar isyan ettiği, direndiği, harekete geçtiği sürece tarih vardır."

Kadınlar tarih boyunca en basitinden başlayarak çeşitli haklarını isyan, direniş, mücadele ve dayanışma ile almayı başarmışlardır. Her alanda ve her düzeyde eşitlik için mücadeleye devam edecekleri de açıktır. Kadın mühendislik öğrencileri ve kadın mühendislerin de bazen sadece erkek egemen alanlardaki varlıklarıyla, bazen de eşitlik mücadelesinin aktif parçası olarak, her türlü eril ve cinsiyetçi söylemin zayıflatılmasına katkıda bulunacaklarını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, her düzeyde ve her türlü etkileşimde

kullanılan dil ve söylemin hem pozitif hem de negatif yönde kurucu ya da yıkıcı bir etkiye sahip olduğu (Spender, 1985) hatırlanmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini zayıflatan söylemlerin yerini güçlendiren söylemlerin alması toplumsal alanların hepsinde ve tüm ilişkilerde, Wacquant'ın (1989) işaret ettiği gibi, isyan, direniş ve mücadeleyle mümkündür. Bu bağlamda tarih yol gösterici ve ilham verici örneklerle doludur ve Türkiye'deki kadın hareketi de bunun önemli bir parçasıdır.

Kaynakça

- Arat Y. (2022). "Democratic Backsliding and the Instrumentalization of Women's Rights in Turkey", *Politics & Gender*, 18(4), 911-941.
- Baba, E. (2019). *From gender equality to gender justice: a critical discourse analysis in terms of gender equality in Turkey*, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Ankara.
- BBC (24 Kasım 2014). Erdoğan: Kadın-erkek eşitliği fitrata ters, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/11/141124_kadininfitrati_erdogan Erişim: 12 Şubat 2025.
- BBC (5 Haziran 2016). Erdoğan: Anneliği reddeden kadın, eksiktir, yarımıdır. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160605_erdogan_kadin Erişim: 12 Şubat 2025.
- BBC (8 Mart 2019). İstanbul'da polis İstiklal Caddesi'nde toplanan kadınlara gazla müdahale etti. <https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-turkiye-47494157> Erişim: 25 Mayıs 2025.
- Beşpınar, F. U. ve Pehlivanlı Kadayıfçı, E. (2021). *Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik Alanlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması*. Ankara: CEİD YAYINLARI.
- Bianet (20 Şubat 2019). YÖK, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Turum Belgesini Sitesinden Kaldırdı. <https://bianet.org/haber/yok-toplumsal-cinsiyet-esitligi-tutum-belgesini-sitesinden-kaldirdi-205668> Erişim: 19 Mart 2025.
- Birgün, (8 Mart 2025). Taksim ve çevresine 8 Mart 'ablukası'. <https://www.birgun.net/haber/taksim-ve-cevresine-8-mart-ablukasi-605529>. Erişim: 25 Mayıs 2025.
- Bourdieu, P. (1986). "The Forms of Capital", *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* içinde. Der: J. G. Richardson, New York: Greenwood Press, 241-258.
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Çev: R. Nice, Cambridge: Polity.
- Butler, J. (2006). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Cech, E. A. (2013). "The Self-Expressive Edge of Occupational Sex Segregation", *American Journal of Sociology*, 119(3), 747-789.
- CNNTÜRK (28 Temmuz 2014). Bülent Arınç: Kadın herkesin içinde kahkaha atmayacak. <https://www.cnnturk.com/turkiye/bulent-arinc-kadin-herkesin-icinde-kahkaha-atmayacak> Erişim: 12 Şubat 2025.
- Çelebi, E. (2022). "How Do Women's GONGOs Influence Policymaking Processes in Turkey?", *Journal of Civil Society*, 18(3), 326-348. doi:10.1080/17448689.2022.2125417.
- Diken (1 Ocak 2015). Yılın ilk cinsiyetçi açıklaması: Sağlık Bakanı'na göre kadının kariyeri annelik olmalı. <https://www.diken.com.tr/yilin-ilk-cinsiyetci-aciklamasi-dustu-bakan-muezzinoglu-na-gore-kadinin-kariyeri-annelik-olmalı/> Erişim: 14 Şubat 2025.
- EMAR, Emek Araştırma. (2025). *Kadın Emegi Raporu*, Ankara: DİSK-GENEL-İŞ. <https://www.genel-is.org.tr/emar-kadin-emegi-raporu-yayimlandi,2,48423>. Erişim: 31 Mart 2025.
- Esping-Andersen, G. (2011). *Tamamlanmamış Devrim: Kadınların Yeni Rollerine Uymak*. Çev: S. Çağatay, İstanbul: İletişim.
- Fairclough, N., Mulderrig, J. ve Wodak, R. (2011). "Critical Discourse Analysis", *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction* içinde. Der: T. A Van Dijk, Londra: Sage.
- Faulkner, W. (2000). "Dualisms, Hierarchies and Gender in Engineering", *Social Studies of Science*, 30(5), 759-92.

- Faulkner, W. (2011). "Gender (In) Authenticity, Belonging and Identity Work in Engineering", *Brussels Economic Review*, 54(2-3), 277-293.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish*, Harmondsworth: Penguin.
- Gill, R. (2000). "Discourse Analysis", *Qualitative Researching with Text, Image and Sound* içinde. Der: M. W. Bauer ve G. Gaskell, London: Sage.
- Hürriyet (12 Mart 2009). Bakan Eroğlu'ndan iş isteyen kadına garip cevap. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bakan-eroglundan-is-isteyen-kadina-garip-cevap-11196061> Erişim: 14 Şubat 2025.
- Hürriyet (20 Mart 2009). Şimşek'e bakılırsa işsizlik kadınlar yüzünden artıyor. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/simsek-e-bakilrsa-issizlik-kadınlar-yuzunden-artiyor-11240874> Erişim: 13 Şubat 2025.
- İMO (2021). *Türkiye'de İnşaat Mühendisleri Gerçeği: İş, İstihdam ve İşsizlik*, Ankara: TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası.
- KADEM (2025a). Hakkımızda. <https://kadem.org.tr/hakkimizda/> Erişim: 20 Mart 2025.
- KADEM (2025b). Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi. <https://kadinrastirmalari.com/sayilar-dergipark/> Erişim: 20 Mart 2025.
- KADEM, (2025c). KADEM Kadın Araştırmaları Kongresi. <https://kadem.org.tr/kadem-kadin-arastirmalari-kongresi-2/> Erişim: 20 Mart 2025.
- Keskin, D. (2015). "Higher Education and Employability from a Gender Perspective: Perceptions of Final-Year University Students", Yayınlanmamış Araştırma.
- Memiş, E., Öneş, U. ve Kızılırmak, B. (2012). "Kadınların Ev-Kadınlaştırılması: Ücretli ve Karşılıksız Emeğin Toplumsal Cinsiyet Temelli Analizi", *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın* içinde. Der: S. Dedeoğlu ve A. Y. Elveren, İstanbul: İletişim.
- ODTÜ Gıda Mühendisliği (2024). Sıkça Sorulan Sorular. <https://fde.metu.edu.tr/tr/sikca-sorulan-sorular#q5> Erişim: 30 Kasım 2024.
- OECD (2025). Labor Market Situation. <https://www.oecd.org/en/data/insights/statistical-releases/2025/01/labour-market-situation-updated-january-2025.html> Erişim: 20 Şubat 2025.
- Oğuz M. C. (2018). "Otoriter Rejimler ve Sivil Toplum İlişkisi: Bir 'Yumuşak Güç' Stratejisi olarak GONGO'ların Yükselişi", *Mülkiye Dergisi*, 42 (2), 239-260.
- Öztaş, E. ve Doğan, S. N. (2017). Mühendislik, Teknoloji ve İş Yerinde Cinsiyete Dayalı Ayrışma", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 104- 142.
- Pan, J. (2015). "Gender Segregation in Occupations: The Role of Tipping and Social Interactions", *Journal of Labor Economics*, 33(2), 365-408.
- Phillips, A. (2018a). "Gender equality: core principle of modern society?", *Journal of the British Academy*, 6, 169-185.
- Phillips, A. (2018b). "Gender and Modernity", *Political Theory*, 46(6), 837-860.
- Phillips, N. ve Hardy, C. (2002). *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction*. Londra: Sage.
- Ridgeway, C. L. (2009). "Framed Before We Know It: How Gender Shapes Social Relations", *Gender & Society*, 23(2), 145-160.
- Salman, B. (2017). "Kadın Mühendislerde İşsizlik ve İstihdam", *EMO Kadın Bülteni*.
- Sayer, A. (2010). *Method in Social Science: A Realist Approach*, Revised Second Edition, Londra: Routledge.
- Sözcü (8 Mart 2023). Taksim'e yürümek isteyen kadınlara polis müdahalesi. <https://www.sozcu.com.tr/feminist-gece-yuruyusunde-hukumet-istifa-sloganlari-wp7614763> Erişim: 25 Mayıs 2025.
- Spender, D. (1985). *Man Made Language*. Londra: Pandora.
- Stanley, J. (1975, 7 Kasım). "Sexist Grammar", South Eastern Conference of Linguistics, Atlanta, ABD.
- Taşkın, B. ve Çakın, B. (2022). "The government's symbiotic relations with interest groups and CSOS in Turkey: Pluralist or corporatist arrangements?", *Journal of Civil Society*, 18(3), 349-368, DOI: 10.1080/17448689.2022.2125418

- TMMOB (2024). *TMMOB'ye Bağlı Odaların Üye Sayısı 677 Bin Oldu*. <https://www.tmmob.org.tr/icerik/tmmobyebagli-odalarin-uye-sayisi-677-bin-oldu#:~:text=TMMOB'ye%20ba%C4%9F%C4%B1%2024%20Odan%C4%B1n,iti%20677%20bin%20242%20oldu> Erişim: 30 Kasım 2024.
- TÜİK (2025). *İşgücü İstatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İsgucu-İstatistikleri-Aralik-2024-53524>. Erişim: 10 Mart 2025.
- UN WOMEN (2023). *2023 Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri*. https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2024-05/tuik_statistics_turkce_2023_final_2.pdf Erişim: 19 Ocak 2025.
- Van Dijk, T. A. (2011). 'Preface', *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction* içinde. Der: T. A. Van Dijk, Londra: Sage.
- Wacquant, L. J. D. (1989). "Towards a Reflexive Sociology: A Workshop with Pierre Bourdieu", *Sociological Theory*, 7(1), 26-63.
- Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) (2024). *Yüksek Öğretimde Kadınlar*. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2024/kadinlarin-yuksekogretime-erisimi.aspx#:~:text=Y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Fretimdeki%207%20milyon%20503%20bin,bin%20669'u%20erkeklerden%20olu%C5%9Fuyor.&text=T%C3%BCrkiye'deki%20%C3%BCniversitelerde%20toplam%20181.498,%20C4'e%20y%C3%BCkselimi%C5%9F%20oldu> Erişim: 25.11.2024.
- Zengin-Arslan, B. (2002). "Women in Engineering Education in Turkey: Understanding the Gendered Distribution", *International Journal of Engineering Education*, 18(4), 400-408.